

ρας εἰς ἡμέραν ἀυξάνει (1), παρέχει αὐτοῖς ὑπεροχὴν, ἧς ἐστεροῦντο οἱ ἀνδρεῖοι σταυροφόροι τοῦ μεσαιῶνος, καὶ καθ' ἧς ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ πληθυσμὸς εἰσὶν ἐπίσης ἀνίσχυρα. Αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Ἀγγλογάλλων ἐν Κίνα καὶ τῶν Ρώσων ἐν Τουρκεστάν ἀναμιμνήσκουσιν ἡμῖν τὰς θριαμβευτικὰς προόδους τοῦ Κορτεζ καὶ τοῦ Πιζάρου ἐν τῇ Ἀμερικῇ, ἀλλὰ καὶ δὲν περιποιῶσι πολλὴν τιμὴν εἰς τὸ ἠθικὸν τῶν Χριστιανῶν (2). Αἱ βεβιασμένα ὅμως αὐταὶ ἐπιτυχίαι δύνανται νὰ ἔχωσι καὶ ἐλέθρια ἀποτελέσματα. Ἡ τρομερὰ ἐπανάστασις τῆς Ἰνδικῆς ἀρκούντως μαρτυρεῖ, ὅτι ἂν ἦναι εὐκολον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ κάμνωσι κατακτήσεις ἐν τῇ Ἀσίᾳ, εἶναι ὅμως δυσκολώτατον νὰ συγχωνεύσωσι τοὺς λαοὺς, οἵτινες τοσοῦτον διαφέρουσιν αὐτῶν κατὰ τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἥθη, τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, καὶ οἵτινες μάλιστα δικαίως καυχῶνται διὰ τὸ παρελθόν των, ὅπερ ἀνέρχεται μέχρι τῆς γενέσεως αὐτῆς τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐσυνείθισαν νὰ θεωρῶσιν ὡς βάρβαρα τὰ ἔθνη, ὧν οἱ πατέρες ἐπλανῶντο ὡς ἄγριοι εἰς τὰς στέππας τῆς Σκυθίας, εἰς τὰ ἔλη τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὰ ἐκ δρυῶν δάση τῆς Γαλλικίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ φιλολογία καὶ αἱ τέχναι τῶν Ἀσιανῶν ἤκμαζον εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ δόξα αὐτῶν μέχρι σήμερον διαλάμπει.

ΔΟΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

(1) Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος ἀπέδειξεν αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον δυσπίστον. *Ora Rustow, Guerre des Frontières du Rhin 1870—1871.*

(2) Ὁ περὶ ὀπίου πόλεμος λ. χ. ἔδωκεν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κομφουκίου οὐχὶ τόσον εὐνοϊκῆν ἰδέαν περὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν Εὐρωπαίων.

Η ΧΟΛΕΡΑ.

Ἐκ τῶν τοῦ *Fernand Papillon.*

(Μετάφρασις Σ. Στάη.)

A.

Ἡ ἐπιδημικὴ χολέρα ἐνέσκηψεν ἐν Παρισίοις πρῶτον ἤδη τὴν 26 Μαρτίου 1832, ἡμέραν δευτέραν. Τέσσαρα ἄτομα, κατοικοῦντα εἰς διάφορα τμήματα, προσεβλήθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἀπέθανον μετ' ὀλίγας ὥρας. Τὴν δὲ 31 Μαρτίου, τριάκοντα πέντε συνοικίαι τῆς πρωτεύουσης προσεβλήθησαν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἕτεραι δεκατρεῖς. Οἱ ἀσθενεῖς ἐπαρουσίαζον τὰ αὐτὰ ὅλοι συμπτώματα. Ἐξετασθέντα προηγουμένως ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, οἵτινες εἶχον ἄλλοτε παρατηρήσει τὴν ἀσθένειαν εἰς τὰς γείτονας χώρας, τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐγένοντο μετ' οὐ πολὺ τοσοῦτον οἰκεία, ὅσον πᾶσα ἄλλη νόσος εἰς τοὺς πρακτικοὺς ἰατροὺς τῶν Παρισίων καὶ τῆς ἐπιλοίπου Γαλλίας.

Τίνοι τρόπῳ ἡ χολέρα ἐφθασεν εἰς Γαλλίαν; Περὶ τὸν μῆνα Αὐγούστου τοῦ 1817 ἐξεβράγη μετ' ὀσμὴν φοβεράν εἰς Ἴεσσόρην, ἐκεῖθεν δ' ἐξηπλώθη ταχέως ἐφ' ὅλης τῆς ἐπαρχίας τῆς Βεγγάλης, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Γάγγου μέχρι τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἰούμνας. Τῷ 1819, ἐμάστιξε τὰς Κάτω Ἰνδίας, τὴν Σουμάτραν, τὴν νῆσον τῆς Γαλλίας τῷ 1820 καὶ 1821 κατέλαβε τὴν Κίναν ὁλόκληρον, τὸ ἀρχιπέλαγος τῶν Φιλιππίνων νήτων, τὴν Ἰαβαν. Συγχρόνως δὲ διήλθε τὸν κόλπον Ὀμάν, ἐπεξετάθη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν ὀχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ εἰσέδυσεν εἰς Περσίαν. Ἠρῆμωσεν ἐπὶ πολὺ τὴν τελευταίαν ταύτην χώραν, πρὶν εἰσελθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Τέλος, τῷ 1823, ἀπὸ τοῦ Ρεστίου κατελθοῦσα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Γιλάν, διήλθε τὴν παραλίαν ὅλην

τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ ἐπέδθησε τὰ
 Ρωσικὰ σύνορα. Τῆ 22 Σεπτεμβρίου τοῦ
 αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους προσέβαλε τὸ Ἄστρα-
 χάν. Ἐκεῖ ὅμως δὲν διέμειναν ἐπὶ πολὺ·
 ἀλλὰ τῷ 1829 ἡ νόσος ἥτις οὐκ ἐπαύ-
 σατο μαστίζουσα τὸ βόρειον τῆς Περσίας
 μέρος καὶ τὸ Ἀφγανιστὸν, ἐφάνη εἰς Ὀ-
 ρεμβούργον, εἶτα εἰς Τιφλίδα, κατόπιν εἰς
 Ἄστραχάν, ἐκεῖθεν δὲ ἐξηπλώθη ἐφ' ἀπάσης
 τῆς Ρωσσίας. Ἀπὸ τῆς 20 Σεπτεμβρίου
 1830, ἐξερράγη εἰς Μόσχαν, τὴν ὁποίαν ἐμά-
 στισεν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἡ ἐπιδημία ἐξηπλώθη
 ἀκολούθως μέχρι τοῦ Κιέβου καὶ διὰ μέ-
 σου ἀπασῶν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς
 Ρωσσίας μέχρι τῶν μεθωρίων τῆς Πολω-
 νίας. Οἱ στρατοὶ, οἵτινες ἦσαν τότε εἰς ἐμ-
 πόλεμον κατὰστασιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ,
 συνετέλεσαν ἐπαισθητῶς εἰς τὴν διάδοσιν
 τῆς νόσου, ἐκεῖ δὲ ἐφάνη κατὰ πρῶτον ἡ
 καθαρὰ μετάδοσις τῆς ἐπιδημίας διὰ τῆς
 μετακινήσεως τῶν στρατευμάτων. Κατὰ
 τὸν Μάιον καὶ Ἰούνιον τοῦ 1831, προσε-
 βλήθη ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Γαλικία καὶ κατὰ
 τὸν Αὐγουστον ἡ Πρωσσία ἀκολούθως
 ἡ Οὐγγαρία, ἡ Τρανσυλβανία, καὶ ἡ
 παραλία τῆς Βαλτικῆς. Τὴν 27 Ἰανουα-
 ρίου 1832, ἡ χολέρα ἀνηγγέλθη εἰς Ἐδιμ-
 βούργον, τὴν 10 δὲ Φεβρουαρίου ἐφάνη
 εἰς Λονδίνον. Ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ἀκτῶν
 ἡ μαστιξ αὕτη ἠπάλησε τὴν Γαλλίαν καὶ
 Ὀλλανδίαν. Τὴν 15 Μαρτίου 1832 ἐ-
 φάνη εἰς Καλαί, τὴν δὲ 26 Μαΐου ἦτο
 εἰς Παρισίους. Ἡ ἐπιδημία ἐν τῇ μεγαλου-
 πόλει ταύτῃ διήρκεσεν ἐξ μηνῶν ἡ με-
 γίστη αὐτῆς ἔντασις ἦτο κατὰ τὴν 9
 Ἀπριλίου, ὅτε ἐμέτρησε 814 θύματα, ἔ-
 μεινε δὲ στάσιμος ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, εἶτα
 ἤρχισεν ἐλαττουμένη 18,400 ἄτομα ἠρ-
 πάγησαν ἐκ κοινωνίας ἀριθμούσης 945,000
 κατοίκων. Ἐκ Παρισίων, ἐξηπλώθη καθ'
 ὄλας τὰς διευθύνσεις καὶ μετ' οὐ πολὺ
 διεδόθη εἰς τὴν ἐπίλοιπον Γαλλίαν. Με-
 τανάσται Ἀγγλοὶ μετέφερον αὐτὴν ἀφ' ἐ-
 τέρου εἰς Ἀμερικὴν, εἰς Πορτογαλίαν καὶ
 εἰς Ἰσπανίαν εἰς Ἰταλίαν ἐφθασε μόνον
 τῷ 1835. Ἡ Ἑλβετία καὶ ἡ Ἑλλάς ἔ-

μειναν ἀπρόσβλητοι, Ὅπως δ' ἀναγνώστης
 βλέπει, ἡ πορεία τῆς πρώτης ταύτης εἰσ-
 βολῆς ὑπῆρξε βραδυτάτη· ἐχρειάσθη εἰκοσὶν
 ἔτη ὅπως κατακλύσῃ τὸν κόσμον. Αἱ με-
 ταγενέστεραι εἰσβολαὶ θέλουσι φανῆ πολ-
 λῶ πλέον ταχεῖαι. Ἐνεκεν τῆς ἀδελφείας
 τῶν μέσων τῶν μεταφορῶν καὶ τῆς συνεχοῦς
 καὶ ταχείας συγκοινωνίας, τὰ σπέρματα
 τῆς χολέρας θέλουσι κυκλοφορεῖ τοῦ λοι-
 ποῦ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος.

Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1837 καὶ 1847 ἡ
 Εὐρώπη, ἀπαλλαγείσα τῆς χολέρας, δὲν
 ἐφρόντισε πλέον περὶ αὐτῆς· ἀλλ' οἱ ἰα-
 τροὶ, οἵτινες ἠκολούθουν μὲ ὄμμα προσε-
 κτικὸν τὴν πορείαν τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ἐ-
 πὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς διεσπαρμένων,
 δὲν ἔπαυσαν φοβούμενοι τὴν κατὰ τὸ
 μᾶλλον ἢ ἦττον προσεχῆ ἐπάνοδον τῆς
 ἀσιατικῆς μαστιγῆς. Ἐπιδημία, ἥτις κατ-
 ερήμωσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανί-
 ας τῷ 1842, εἶτα τὸ Ἀφγανιστὸν καὶ
 τὴν Ταρταρίαν, ἐνέσκηψεν εἰς Περσίαν περὶ
 τὰ τέλη τοῦ 1845. Ἐκεῖθεν ἔλαβε δύο
 διαφόρους διευθύνσεις, ἐξ ἀνατολῶν πρὸς
 δυσμὰς διὰ τῆς Βαγδάτης καὶ τῆς Μέκ-
 κας καὶ ἐξ ἄρκτου πρὸς τὴν Ταυρίδα καὶ
 τὰς Καυκασιανὰς ἐπαρχίας. Ἀπὸ τῶν πρῶ-
 των ἡμερῶν τοῦ 1847 ἡ χολέρα ἀνεφάνη
 εἰς τὸ δυτικὸν τοῦ Καυκάσου μεταξὺ
 τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ, τοῦ εἰς Κιρκασίαν
 ἐκστρατεύσαντος, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον
 κατέλαβε τὸ ὑπόλοιπον τῆς Εὐρώπης. Οὕ-
 τω τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1848 πλοῖον ἐξ
 Ἀμβούργου φέρον ναύτας προσβεβλημέ-
 νους ἐκ χολέρας, τοὺς ἀπεδίβασεν εἰς Σουν-
 δερλάνδην τὴν 24 Ὀκτωβρίου, μέρος τῆς
 Μεγάλης Βρετανίας ἐμολύνθη τὴν 20
 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἅμα τῇ ἀφίξει ἀγγλικοῦ
 πλοίου εἰς *Dunkerque* ἡ ἐπιδημία ἀνεφάνη
 εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν. Ἡ Λίλως, τὸ Κα-
 λαί, ἡ Φεκάμπη, ἡ Διέπη, τὸ Ρουάν, ἡ
 Δουαί, ὑπέκυψαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰς
 προσβολὰς τῆς μαστιγῆς. Τὴν 29 Ἰανουα-
 ρίου 1849, ἅμα τῇ ἀφίξει τάγματος πεζῶν
 κυνηγῶν ἐκ Δουαί ἐρχομένων, πρῶτον κροῦ-
 σμα χολέρας παρετηρήθη εἰς Σαιν-Δενίς.

Τὴν 7 Μαρτίου ἡ νόσος ἦτο εἰς Παρισίους.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λοιπὸν δύο ἐπιδημῖαι ἤρχοντο ἀμέσως ἐξ Ἀσίας. Δὲν δύναμεθα ὅμως νὰ εἰπώμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐνσκηψάσης τῷ 1852 μέχρι τοῦ 1855· τοῦλάχιστον οὐδεὶς παρετήρησεν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἴχνη ἐπιδημικῆς πορείας ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἐκ νότου πρὸς ἄρκτον. Ἡ ἐπιδημία αὕτη, ἀφοῦ ἐνέσκηψεν ἀσθενῶς εἰς Βοημίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1851, ἀναφαίνεται μετ' ἐκτάκτου ἐντάσεως καὶ αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους 1852 εἰς τὸ μέγα δουκάτον τοῦ Πόζεν, ἐξ οὗ διεδόθη κατ' ἀρχὰς πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς τὸ μέρος τῆς Ρωσσίας, εἶτα πρὸς δυσμὰς, πρὸς τὴν Γερμανίαν. Τῷ 1853 ἀνεφάνη εἰς Δανιμαρκίαν, εἰς Σουηδίαν, εἰς Νορβηγίαν, εἶτα εἰς Ἀγγλίαν καὶ εἰς Γαλλίαν, ἐνθα ἔλαβε τὴν μεγαλειτέραν αὐτῆς ἔντασιν τῷ 1854. Κατὰ τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο ἔτος, ἡ μᾶστιξ ἠρήμωσεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Αἱ μεγάλαι μεταναστεύσεις, αἱ λαβοῦσαι χώραν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διευκόλυνον τὴν διάδοσιν τοῦ μιάσματος, ἐνταυτῷ δὲ καὶ αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ συσσωματώσεις, αἱ ἐν Τουρκίᾳ καὶ Κριμαίᾳ, ὑπῆρξαν ὡς δευτερεύουσα εἰς τὴν πολλαπλασιασμῶν τῶν ἐπιδημικῶν ζυῦφίων. Ἡ χολέρα τοῦ 1852—55 εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους τὸν Νοέμβριον τοῦ 1854, κατηνύσθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1855, ἀνεφάνη φοβερώτερα τὸν Φεβρουάριον, καὶ ἔλαβεν ἐπίτασιν πρὸ πάντων τὸν Μάρτιον καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας μῆνας, ἐγκατέλιπε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τὸν Αὐγουστον. Ἐξήκοντα ἐξ ἐπαρχίας, ἰδίᾳ δὲ αἱ βορειοανατολικαὶ, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ Ἐλβετία, ἣτις εἶχε μείνει ἀπρόσβλητος κατὰ τὰς δύο πρώτας χολέρας, ἐπλήρωσεν ἤδη καὶ αὕτη τὸν φόρον τῆς.

Ἔως τότε αἱ ἐπιδημῖαι εἰσέβαλον εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ ξηρᾶς μόνον. Ἡ ἐπιδημία τοῦ 1865—66 εἰσέβαλε διὰ θαλάσσης διὰ τῶν λιμένων, κυρίως δὲ διὰ τῆς Μασσαλίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ χολέ-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Ζ')

ρα μετεφέρθη τῷ 1865 εἰς *Hedjaz* διὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἰάβης. Ἐπέφερε καταπληκτικὰς ἐκεῖ καταστροφὰς, οἱ δὲ προσκυνηταί, ἔντρομοι καὶ ἐν σώματι κατέφυγον εἰς *Djeddah*, ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ἐνθα σχεδὸν διὰ τῆς βίας ἐπεβιάσθησαν διὰ Σουέζ. Ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου μέχρι τῆς 10 Ἰουνίου, δέκα ἀτμόπλοια μετέφεραν εἰς τὴν πόλιν ταύτην 12 ἕως 15000 προσκυνητῶν μᾶλλον ἢ ἦττον ἀσθενῶν, οἵτινες ἐκεῖθεν ἐξηπλώθησαν ἐφ' ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον. Ἀπὸ δὲ τῆς 2 Ἰουνίου, ἡ Αἴγυπτος ὅλη κατεκλύσθη ὑπὸ τοῦ μιάσματος, καὶ εἰς ὀλιγώτερον τῶν τριῶν μηνῶν διάστημα ἠριθμοῦντο ἐκεῖ σχεδὸν 60,000 θύματα. Ὁ πανικὸς φόβος ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους προῦκάλεσε σπουδαίαν μετανάστευσιν εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς παραλίους πόλεις τῆς Μεσογείου, εἰς Βηρυττὸν, εἰς Κύπρον, εἰς Μελίτην, εἰς Σμύρνην, εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Τεργέστην, εἰς Μασσαλίαν, ἐξ ὧν ὅλων ἡ χολέρα ἠδύνατο εὐκόλως νὰ διαδοθῆ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὰς ἄλλας προγενεστέρας ἐπιδημίας, ἡ νόσος διὰ ξηρᾶς κατερχομένη, ἐχρειάζετο ἔτη ὀλόκληρα ὅπως διατρέξῃ δυσκόλους ὁδοὺς. Τὴν φορὰν ταύτην ὅμως μεταφερθεῖσα διὰ θαλάσσης μέσον τοῦ ἀτμοῦ, ἐχρειάσθη ὀλίγου μόνον μῆνας ἵνα καταλάβῃ τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον.

Ἐν συντόμῳ, ἀριθμοῦσι μέχρι τοῦδε ἐν Γαλλίᾳ τέσσαρας μεγάλας ἐπιδημίας, τὴν τοῦ 1832, τὴν τοῦ 1849, τὴν τοῦ 1854—55, καὶ τέλος τὴν τοῦ 1865, διαρκέσασαν πλέον τῶν δύο ἐτῶν. Ἡ τοῦ 1832 προσέβαλε πενήτηκοντα ἐξ ἐπαρχίας καὶ ἠριθμήσεν εἰς ἓν ἔτος 110,000 ἕως 120,000 θύματα· τῷ 1849, ἡ μᾶστιξ ἠρήμωσε πενήτηκοντα ἑπτὰ ἐπαρχίας καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατον εἰς 100,000 ἕως 110,000 ἄτομα· ἡ ἐπιδημία τοῦ 1854 κατέλαβε βαθμηδὸν ἑβδομήκοντα ἐπαρχίας καὶ προσέβαλε πλέον τῶν 150,000 ἀτόμων· ἡ τοῦ 1865 ἐφάνη κατὰ τὸν Ἰούνιον, ἐνέσκηψεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς Μασσαλίαν καὶ Τουλών, μετέβη εἰς Παρισίους μόνον μετὰ τινος μῆνας,

αναφαίνεται εκεί τὸ ἐπόμενον ἔαρ, διαρκεῖ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, καὶ μόλις καταπαύει ἐντελῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867, ἀφοῦ ἤρῃμωσεν ὀλιγωτέρους τόπους καὶ ἐπέφερε ὀλιγωτέραν θραῦσιν ἢ αἱ προηγούμεναι ἐπιδημῖαι.

Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἠδυνήθητ' ἄν γινώσκῃ μετὰ βεβαιότητος τὴν γεωγραφικὴν πορείαν τῶν συμπτωμάτων τῆς χολέρας, δὲν ἠδυνήθη ὁμως μέχρι τοῦδε νὰ προσδιορίσῃ τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῆς ἀσθενείας ταύτης πρὸς τὴν γεωλογικὴν, κλιματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐκάστης χώρας κατάστασιν. Αἱ ἄπειροι ἐρευνῆσαι καὶ ἐπίμονοι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μελέται μέχρι τοῦδε κατέληξαν εἰς ἀμφίβολα καὶ διαφιλονεικούμενα ἀποτελέσματα. Ἐν Εὐρώπῃ οἱ ὑψηλοὶ τόποι γενικῶς διέφυγον τὸ μόλυσμα, ἀλλ' ἡ ἐπιδημία ἐνέσκηψεν ὀρμητικῶς εἰς τὰ ὄροπέδια τοῦ Μεξικοῦ καὶ τὰς κορυφὰς τῶν Ἰμαλαίων ὄρεων. Ἐὰν οἱ ἐκ γρανίτου ἢ ἄλλων συμπαγῶν θράχων τόποι φαίνονται ἀπρόσβλητοι, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ὁ Κ. *Pottenkoser*, γνωρίζομεν περιστάσεις, ὡς τὴν ἐν *Helsingfors*, κατὰ τὸ 1848, ἐνθα τὰ μέρη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ γρανίτου κεκτισμένα ἰδεκατίσθησαν, ἐνῶ τὰ βαλτώδη καὶ παραποτάμια ἔμειναν ἀπρόσβλητα. Χῶραι τινες, ὡς ἡ Βυρτεμβέργη, πόλεις τινες, ὡς τὸ Λυὼν, ἀπέφυγον μέχρι τοῦδε σχεδὸν ἐντελῶς τὰς προσβολὰς τῆς νόσου, χωρὶς νὰ ἐξηγήσῃ ἡ ἐπιστήμη διατί. Τὸ βεβαιότερον πάντων εἶναι ὅτι αἱ μεγάλαι συσσωματώσεις συντείνουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιδημίας. Οἱ ἐν καταστάσει ἐμπολέμῳ στρατοὶ, αἱ πολυάνθρωποι πόλεις, ἀποτελοῦσιν ἐστίαν ἐξ ἧς ἡ νόσος διακλαδοῦται. Οὕτως ὁ πόλεμος τῆς Πολωνίας τῷ 1831 φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ταχείας διαδόσεως τῆς χολέρας εἰς Εὐρώπην. Δὲν γνωρίζομεν παράδειγμα ἀγροτικοῦ λαοῦ καταστραφέντος ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας χωρὶς πόλις πλησιόχωρος νὰ προσβλήθῃ προηγουμένως. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ πυκνότεραι καὶ νοσώδεστεραι συνοικίαι προσεβλήθησαν καὶ ὑπέφερον περισσότερον τῶν

ἄλλων. Ἐν συντόμῳ, ἡ χολέρα ἔχει εἰδικὴν σχέσιν μὲ τὴν συμπύκνωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐν αὐτῇ συγκεντροῦται καὶ δι' αὐτῆς διαδίδεται, τὰ δὲ ἐπὶ τούτῳ παρατηρηθέντα γεγονότα εἰσὶ θετικὰ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διαψεύσῃ τὸ σύνολον τῶν γενομένων παρατηρήσεων. Ἡ μετὰ προσοχῆς σπουδὴ τῶν ἐπιδημιῶν ἀποδεικνύει ὅτι οὔτε εἰς τὸν ἄνεμον, οὔτε εἰς τὸν ροῦν τῶν ὑδάτων, οὔτε εἰς τὰς ὑποτιθεμένας μiasματικὰς μεταδόσεις πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ταχείαν ἐπέκτασιν τῆς χολέρας πέραν τῆς ἐστίας τῆς ἐμφανίσεώς της, ἀλλὰ νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὴν εἰς τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰ ταξείδια τῶν προσκυνητῶν (χατζηλίκια), εἰς τὰς μετακινήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄλλας ἀθρόας ὁμοίου εἶδους μεταναστεύσεις. Ὀδοιπόροι μεμονωμένοι καὶ καλῶς ἔχοντες ὡς πρὸς τὴν ὑγείαν, παρετηρήθη ὅτι πολὺ ὀλίγον μεταφέρουσι τὴν νόσον ἀπὸ μεμολυσμένου τόπου εἰς μὴπω μολυνθέντα· ἀλλὰ ὀδοιπόροι κατὰ συνοδίαν ὀδοιποροῦντες, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσθενεῖς, φέρουσιν ἐξ ἀνάγκης μεθ' ἑαυτῶν τὰ σπέρματα τῆς μᾶστιγος. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος παρέσχε πολλὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις· κατὰ τὸν πόλεμον δ' ἐκείνον οἱ στρατοὶ ἡμῶν ἦσαν οἱ μεταβιβάσαντες τὴν χολέραν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ ἀκόλουθον γεγονός εἶναι ἄξιον σημειώσεως· ἡ μοῖρα *Bosquet*, μαστιζομένη ὑπὸ τῆς χολέρας, ἐρχεται τὴν 7 Αὐγούστου νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Βαλτζίκιον, ἐνθα ἦτο ἠγχυροβολημένον μέρος τοῦ στόλου ἡμῶν, ἕως τότε ἀπρόσβλητου. Μετὰ δέκα ἡμέρας προσβάλλεται οὗτος, καὶ εἰς ὀλιγώτερον τῆς ἐβδομάδος ἠρίθμει ἐπὶ 13000 ναυτῶν πλέον τῶν 800 νεκρῶν. Ἐὰν ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐμμείνω ἐπὶ τούτου ἠδυνάμην νὰ ἀναφέρω προσέτι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς χολέρας τοῦ 1865 εἰς Γουαδελοῦπην. Τὰ πονήματα τοῦ Κ. *Marchal de Calvi* καὶ σοφοῦ τινος ἱατροῦ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, τοῦ Κ. *Pellarin*, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ χολέρα εἰσήχθη εἰς *Pointre-à-Pitre* διὰ τοῦ τριεστίου ἢ *Αγία Μαρία*, ἀποπλεύ-

σαντος ἐκ Βορδιγῆλλης τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1865, διὰ *Matamoros* (Μεξικόν,) καὶ προσορμισθέντος εἰς *Pointe-à-Pitre* τὴν 20 τοῦ ἀκολουθοῦ Ὀκτωβρίου.

Ἐν συντόμῳ εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ χολέρα μεταδίδεται ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον τόπον διὰ τῆς μεταφορᾶς πολλῶν ἀνθρώπων, οἵτινες εἰσὶν ἀληθεῖς κινηταὶ ἐστίαι· ἀκολουθεῖ δὲ διαρκῶς τὰς μεγάλας συγκοινωνίας, τὰς ὁδοὺς, τοὺς δρόμους τοὺς μᾶλλον συχναζομένους, τοὺς πλευσίμους ποταμοὺς κτλ. Εἴτε περὶ προσκυνητῶν ἐν ταῖς Ἰνδίαῖς πρόκειται, εἴτε περὶ συνοδιῶν κατὰ τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ῥωσίαν, εἴτε περὶ στρατῶν διὰ μέσου τοῦ Καυκάσου, ἢ κατὰ τὴν πρὸς τὴν Κριμαίαν ἐκστρατείαν ἡμῶν, εἴτε ἐπὶ τέλους περὶ μεταναστῶν ἐν Ἀμερικῇ ἢ προσκυνητῶν μουσουλμάνων ἐν Μέκκῃ, ὁ τρόπος δι' οὗ μεταδίδεται ἡ ἐπιδημία ἐστὶ πάντοτε ὁ αὐτός, ἡ δὲ μεταβίβασις γίνεται πάντοτε τοσοῦτον ταχύτερον, ὅσον τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας εἰσὶν ταχύτερα. Τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος μεταφέρει τὴν χολέραν; Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐντελῶς λελυμένον. Οἱ μὲν παραδέχονται ὅτι τὰ ἐπιδημικὰ σπέρματα εἰσὶ προσκολλημένα ἐν αὐτῷ τῷ ὀργανισμῷ, ἐνθα διατηροῦσι τὴν ζωτικότητα αὐτῶν. Ἄλλοι, ὡς ὁ *K. Pettenkofer*, ὁ δημοσιεύσας ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου σπουδαῖα πονήματα, φρονοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος σχεδὸν οὐδόλως χρησιμεύει εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νόσου. Ὁ ἰατρός αὐτός βεβαίως, ὅτι οὔτε τὸ ζῶν σῶμα, οὔτε τὸ πτώμα, οὔτε τὰ περιπτώματα τῶν χολερίωντων ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ κρατήσωσι καὶ πολλαπλασιάσωσι τὸ ἄγνωστον μίasma, ὅπερ εἶναι τὸ αἷτιον τῆς νοσώδους διαδόσεως. Κατὰ τὸν *K. Pettenkofer*, οὔτε εἰς φυσιολογικὴν κατάστασιν εἰδικὴν τῶν Ἰνδικῶν λαῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Γάγγου πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς χολέρας· τὸ νόσημα γεννᾶται ἐκ τινῶν περιστάσεων τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, καὶ διαδίδεται χάρις εἰς συνδρομὴν στοιχείων τινῶν ἀτμοσφαιρικῶν. Τὸ νὰ διασχυρίζωμεθα ὅτι

οὔτε ὁ ἄνθρωπος οὔτε αἱ ζωικαὶ οὐσίαι δὲν συντείνουσιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν χολερίων σπερμάτων, εἶναι ἴσως ὑπερβολικόν, οὔτε ὀρθόν εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν γενικῶς τὴν θεωρίαν τοῦ *K. Pettenkofer*, ὅσον εὐφυῆς καὶ ἄν φαίνεται. Ἡ χολέρα διαδίδεται ἐνίοτε διὰ μέσου ἀτόμων μὴ προσβεβλημένων· τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐπιχείρημα τῶν ὀπαδῶν τοῦ μὴ μεταδοτικοῦ τῆς ἀσθενείας, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀξίαν, ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι τὰ χολερικά σπέρματα δύνανται νὰ μεταδοθῶσι διὰ τῶν φορεμάτων, τῶν ἀποσκευῶν, τῶν ἐμπορευμάτων κτλ. Τοῦτο λοιπὸν ἀκριβῶς ἀπέδειξαν πλείστοι συγγραφεῖς, μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ ὁ *K. Grimaud de Caux*. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὑποστηρίζει μάλιστα, ὅτι παρατήρησεν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον τῆς Μασσαλίας χολερικά κρούσματα προελθόντα ἐκ δέσμης ἐπιστολῶν.

Ἡ χολέρα εἶναι μεταδοτικὴ; (κολλητικὴ). Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ χολέρα μετεφέρθη εἰς ἕνα τόπον διὰ συσσωματώσεων ἃς ἕτερος προκάλεσεν· ἡ μετάδοσις ὁμοίως δὲν εἶναι ἀπ' εὐθείας. Εἰς ὀριστικῶς χολερίκῳ δὲν μεταδίδει τὴν νόσον εἰς τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἄτομον, ὅπερ μεταδίδει αὐτὸ εἰς ἕτερον, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Οἱ πρῶτοι ἀσθενεῖς οἱ ἐρχόμενοι εἰς τόπον ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῆς νόσου μόλνουν τὴν ἀτμοσφαῖραν αὐτοῦ, εἰς ταύτην δὲ τὴν μεμολυσμένην ἀτμοσφαῖραν πολλαπλασιάζονται τὰ σπέρματα τῆς ἐπιδημίας, ἧτις θὰ ἀριθμῆσῃ ἐκεῖ πολλά ἢ ὀλίγα θύματα· ἀλλὰ τὰ σπέρματα ταῦτα δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν ἐπίσης μεταξὺ ἀνθρώπων οἵτινες προσφυλάχθησαν μᾶλλον ἢ ἐκείνων οἵτινες ἐπλησίασαν χολερίωντας. Πολὺ ὀλίγοι ἰατροὶ ἀποθνήσκουσι περιποιούμενοι τοὺς τελευταίους τούτους. Ἴσως δὲν εἶναι ἀνωφελὲς νὰ ἀναμνήσωμεν ἐπὶ τούτου καὶ τὴν ἀτομικὴν ἡμῶν πείραν καὶ τὰς παρατηρήσεις, ἃς ἐκάμομεν διαρκούσης τῆς ἐπιδημίας τοῦ 1865, μετὰ τῶν κυρίων *Legros* καὶ *Goujou* ἐν τῷ χημείῳ τοῦ *K. Bolin*, ἐν τῇ πρακτι-

κῆ σχολῇ τῆς ἰατρικῆς. Ἐπασχολημένοι ἐπὶ πολλοὺς μῆνας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς προφυλάξεως πρὸς ἐξέτασιν καὶ σπουδὴν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἐκκρίσεων τῶν χολερικῶν, οὐδεμίαν δηλητήριο ἐπιρροὴν, οὐδεμίαν ἀδιαθεσίαν ἐδοκίμασαμεν. Ὁ Κ. Sedillot μᾶς διηγήθη, ὅτι κατὰ τὴν ἐν Πολωνίᾳ ἐκστρατείαν (1831) συνέβη αὐτῷ πολλάκις νὰ κατακλινηθῆ χωρὶς νὰ πάθῃ τι ἐπὶ στρωμάτων ἅτινα πρὸ ὀλίγου εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ ἀσθενῶν θανόντων ἐκ χολέρας. Εἶναι λοιπὸν πασιφανὲς ὅτι ἡ χολέρα δὲν μεταδίδεται ποσῶς διὰ τῆς προσψύσεως ἀτόμων ἢ μεμολυσμένων ἀντικειμένων. Ὁ ἀὴρ, εἰς τόπον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιωρισμένον, εἶναι τὸ δοχεῖον τῆς λεπτῆς καὶ ἀγνώστου ὕλης ἐνθα ἐδρεύει τὸ δηλητήριο· λέγομεν τὸ δοχεῖον καὶ οὐχὶ τὸ μέσον τῆς διαδόσεως, καθ' ὅτι τὸ χολερικὸν σπέρμα, ὑπερπολλαπλασιάζεται ἐν τῷ ἀέρι, δὲν τείνει αὐτομάτως νὰ ἀπομακρυνθῆ αὐτοῦ. Τὸ δὲ φέρον αὐτὸ ἐκτὸς καὶ τὸ διαδίδον μακρὰν εἶναι αἱ ἀδιάκοποι μετοικεσίαι τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ λίαν ἀξιοσημεῖωτοι παρατηρήσεις τοῦ Κ. Tholozan ἀπέδειξαν ἐναργῶς, ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐπιδημιῶν, ἡ χολέρα οὐδέποτε σχεδὸν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ 1830 ὑπάρχουσα ἐν Εὐρώπῃ εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἐντάσεως καὶ ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς. Παρ' ἡμῖν, ὅπως ἐν Ἰνδία, δύναται νὰ ᾖ ἐπιδημικὴ, ἐνδημικὴ ἢ σποραδική. Προσεπάθησαν, εἶναι ἀληθές, νὰ διακρίνωσι τὴν χολέραν τὴν ἐπιφέρουσαν θάνατον εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων ταυτοχρόνως, ἀπὸ τὴν καθιστῶσαν μονομερῆ θύματα· κατὰ βάθος ὁμοῦς ἀμφοτέραι αἱ περιπτώσεις δὲν παρουσιάζουσιν εἰδικὰς διαφορὰς. Ἡ πρώτη, ἀφοῦ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τῆς, κατευνάζεται καὶ ἀποσβέννυται κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ δὲν παύει περιοδικῶς προδίδουσα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὴν παρουσίαν τῆς.

B

Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πρώτη μεγάλη ἐπιδημία ἢ παρατηρηθεῖσα εἰς τὰς Ἰνδίας, πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς της ἐν Εὐρώπῃ ἀνεπτύχθη τῷ 1817· τότε ἡ χολέρα ἤρξατο ὡς περιηγητῆς περιουδεύουσα, ὑπῆρχεν ὁμοῦς ἐν Ἀσίᾳ πρὸ πολλοῦ χρόνου. Ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἀρχαιολογία ἀποδεικνύουσιν ὀριστικῶς ὅτι ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς. Ἡ Ἰνδικὴ μυθολογία διηγεῖται ὅτι οἱ δύο Ἀσβύνοι ἢ υἱοὶ τοῦ Σουρία (τοῦ Ἡλίου) ἐδίδαξαν τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸν Ἰνδραν, ὅστις συνέγραψε τὸ *Agur Veda*, τὸ ἀρχαιότερον ἰατρικὸν βιβλίον τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ Ἰνδρας ἐδίδαξε καὶ αὐτὸς τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸν Δαθαντρίαν, οὗτος δὲ ἔσχεν ὡς μαθητὴν τὸν Σουσρούταν, σύγχρονον τοῦ Ράμα, τοῦ ἥρωος τῆς Ραμαγιάνης, Ὁ Σουσρούτας λοιπὸν ἀφῆκε πόνημα σωζόμενον εἰσέτι, ὑπερὸ δόκτωρ Wise, διευθυντῆς τῆς ἰατρικῆς ὑπηρεσίας ἐν Βεγγάλῃ, μετέφρασε καὶ συνέτεμε τῷ 1845 καὶ ἐν ᾧ ἀπαντᾶται καθαρὰ περιγραφή τῆς χολέρας. Εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορισθῆ ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν συνεγράφη τὸ πόνημα τοῦτο ἐντούτοις ὁ κ. Tholozan φρονεῖ, καὶ ἔχει τοὺς πρὸς τοῦτο λόγους ἰσχυροὺς, ὅτι ἀνάγεται περὶ τὸν Γ' αἰῶνα πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἔτερα βιβλία τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἀναφέρουσιν ὁμοίαν τινὰ νόσον. Τὸ περιεργότερον τούτων εἶναι ἐπιγραφή ἀνευρεθεῖσα εἰς *Vizziannuggur* ὑπὸ τοῦ κ. Sanderson, ἐπὶ μονολίθου ἀποτελοῦντος μέρος τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη, ἣτις ἀποδίδεται εἰς τινὰ μαθητὴν τοῦ Βούδδα, καὶ ἣτις φαίνεται ἐποχῆς ἀρχαιοτέρας τῆς κατακτῆσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναφέρει τάδε. «Τὰ κυανᾶ χεῖλη, ἡ κάτισχνος μορφή τοῦ προσώπου, οἱ κοῖλοι ὀφθαλμοί, ἡ ὀζώδης γαστήρ, τὰ ὡς ὑπὸ πυρὸς συνεσταλμένα μέλη, χακτριζοῦσι τὴν χολέραν, ἣτις καταβαίνει διὰ τῶν κακοβούλων ἰκεσιῶν τῶν ἱερέων ἵνα καταστρέψῃ τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους· ἡ ἀναπνοὴ καταλαμβάνει πυκνὴ τὸ πρόσωπον τοῦ μαχητοῦ, οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ

συντρίβονται και συστέλλονται· αποθνήσκει εν ταῖς διαστροφαῖς, θύρα τῆς ὀργῆς τοῦ Σιβᾶ.» Πολλὰ Ἰνδικὰ καὶ περσικὰ συγγράμματα προσφάτου ἐποχῆς περιέχουσι περιγραφὰς ὁμοίας περίπου. Ὅτε οἱ Πορτογάλλοι, ἀπὸ τοῦ 1498, βραδύτερον δὲ οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ, ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν Ἰνδιῶν, ἔσχον ἀπείρους ἀφορμὰς ὅπως παρατηρήσωσι τὴν ἐπιδημικὴν χολέραν, δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ἡ περιγραφή τῆς ἀσθενείας ταύτης ἐγένετο κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ Εὐρωπαϊῶν ἰατρῶν. Ἐχομεν προσέτι τὰ λεπτομερῆ χρονικὰ τῶν ἐπιδημιῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ ἐνσκῆψα εἰς *Hurdwar*. Ἐν συντόμῳ, εἰς οἵανδήποτε ἐποχὴν καὶ ἂν ἀνατρέξωμεν, εὐρίσκομεν ἕνα τῶν κρίκων τῆς μακρᾶς χρονολογικῆς ἀλύσσου τῆς χολέρας, ἀρχομένης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραμμάτων τῆς Ἰνδικῆς ἰατρικῆς.

Τὰ αἷτια ἄτινα ἀνέκχθεν διηυκόλυνον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χολέρας ἐν Ἰνδία εἰς πενεργοῦσι τὰ ἴδια καὶ τὴν σήμερον. Σχεδὸν καθ' ὅλα τὰ ἔτη ἡ νόσος ἀναφαίνεται εἰς τοὺς τόπους, ἐνθα συνέρχονται οἱ προσκυνηταί. Μεταξὺ τῶν τόπων τούτων, εἶναι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἐπίσης πόλεις ἐμπορικαί, τρεῖς πρὸ πάντων προσελκύουσι τὸ πλῆθος· ἡ *Hurdwar*, πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰνδοστάν, παρὰ τὸν Γάγγην, ἡ *Juggurnath*, παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ *Onissa*, βορειοδυτικῶς τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης, καὶ τὸ *Conjeeran*, πρὸς νότον τῆς *Madras*. Οἱ προσκυνηταί φθάνουσιν ἐκεῖ κατὰ τὸ θέρος, μετὰ ἔδοιπορίαν πλεον τῶν ἑκατὸν λευγῶν ἢν διανύουσι σχεδὸν πάντοτε πεζοί, κεκμηκότες καὶ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἢν δυσκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῆ. Ἀμα ἄπαξ φθάσωσιν εἰς τοὺς ἁγίους τούτους τόπους, ἡ συσσώρευσις, ἡ κακὴ τροφή, ἡ ῥυπαρότης, ἡ ἀκολασία, συντείνουσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοσηματικῶν σπερμάτων, ἡ δὲ ἐπιδημία ἀνάπτεται μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ μεμολυσμένη αὕτη πληθὺς ἐξαπλοῦται ἀκολούθως, καὶ

καταλαμβάνει ὅλα τὰ μέρη τοῦ τόπου, διασπείρουσα τὰ μιάσματα καὶ τὴν κολητικότητα.

Αἱ ἀπειροὶ λοιπὸν αὗται μετοικήσεις διευκολύνουσι τὴν διάδοσιν τῆς χολέρας. Εἶναι τάχα ἐνταυτῷ καὶ τὰ παραγωγικὰ αὐτῆς αἷτια; Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκριθῶμεν κατηγορητικῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Ἀπασαὶ αἱ δυνατὰ ὑποθέσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς χολέρας ἐν Ἰνδία, ἀλλ' οὐδεμία ἐξηγεῖ ἀληθῶς τὴν δυσκολίαν τοῦ προβλήματος. Τίς ἡ αἷτια ἡ γεννώσα τὸ μίασμα; Μὴ ἡ συσσώρευσις τῶν προσκυνητῶν ὑπὸ ὄρους ὑγιεινῆς κακίστους, μὴ ἡ σῆψις τῶν ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν σωρῶν, ὑπὸ πύρινον ἥλιον, ἢ ἡ ἀκίνησις τῶν ὑδάτων τοῦ Γάγγου, πλήρους ἀκαθαρσιῶν καὶ πτωμάτων, ἢ τέλος πάντων, ὅπερ καὶ πιθανώτερον πάντων, ἰδιαιτέρα τις κατάστασις τοῦ ἐδάφους; Ἄγνωστον. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ συνοδίαι τῶν προσκυνητῶν διαδίδουσι τὴν χολέραν ὅτι καὶ αὕτη ἐπιζητεῖ τρόπον τινὰ ἀτμοσφαῖραν μεμολυσμένην, ὡς ἐκ τούτου εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἡ βρετανικὴ κυβέρνησις ἐπέβλεπε τὰς συνοδίας τῶν προσκυνητῶν καὶ ἐπεδίωκε δραστηριώτερον ὅσα μέσα ἀνέλαβεν ἤδη ἵνα καθάρσῃ τὴν χώραν ἐκείνην. Ὅταν ἰατροὶ διακεκριμένοι προτείνουσι νὰ ὑπάγωσιν ἐκεῖ ἵνα προσβάλωσι τὸ κακὸν ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ του καὶ διὰ παντὸς τὸ καταστρέψωσι, προσπαθοῦντες οὕτω νὰ προκαλέσωσιν εἰδὸς τι σταυροφορίας ἐν Ἰνδία, σταυροφορίας μὲ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ ὤφειλον νὰ ἐνωθῶσιν ἵνα κόψωσι τὰς κεφαλὰς τοῦ θηρίου, ὡς ἄλλος Ἑρακλῆς τὰς κεφαλὰς τῆς Λερναίας Ὑδρας, ἕκαστος ἐπιδοκιμάζει βεβαίως τὸ τολμηρὸν καὶ φιλόφρονον τοῦ σχεδίου, ἐρωτᾷ ὅμως ἑαυτὸν τίνι τρόπῳ θὰ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν. Ἡ Περσία, εὐρίσκομένη μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης, δὲν εἶναι ἐστία χολέρας, ἀλλ' εἶναι τόπος ἐνθα ἡ ἀσθένεια εὐρίσκει ἕδαφος τοσοῦτον κατὰλληλον, ὥστε συχνότατα ἔρχει ἐκεῖ.

Πρὸ ὀλίγων ἔτι ἔτων τὸ βασίλειον τοῦ Σάχου προσέφερεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου λυπηρὸν θέαμα. Αἱ ἀκαθαρσίαι ἀφίνοντο εἰς τοὺς δρόμους, τὰ πτώματα τῶν ζώων, τῶν καμήλων, τῶν βοῶν, τῶν ἵππων, τῶν ἡμιόνων, κατεβροχθίζοντο ὑπὸ τῶν κυνῶν, τῶν θωῶν καὶ τῶν σαρκόβόρων πτηνῶν, ἐν τὸς αὐτῶν τῶν πόλεων ἢ τῶν περιχώρων. Ἐνεκεν θρησκευτικῆς δοξασίας λίαν ἐρρίζωμένης ἐθεώρουν ὡς καθήκον τὴν μεταφορὰν τῶν νεκρῶν μακρὰν τῆς πόλεως ὅπως ἐνιὰ φιάσῃσιν αὐτοὺς ἐντὸς ἁγίων τάφων. Ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐνηργεῖτο ὅσον χειρότερον δίδεται τὰ σώματα διαφόρους βαθμοὺς σήψεως ὑπασχάντα ἐτυλίσσοντο ἐντὸς ἀπλοῦ πιλήματος (κετσέ), σπανίως κλειόμενα ἐντὸς φερέτρου ἐκ λεπτῶν καὶ κακῶς συνηρμοσμένων σανίδων. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὰ πτώματα μετεφέροντο ἐπὶ καμήλων ἢ ἡμιόνων, κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, εἰς ἀποστάσεις τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατὰ μέσον ὄρον ὁδοιπορίας. Ὑπῆρχον συνοδίαι πτωμάτων, ἐπίσης ὡς ὑπῆρχον συνοδίαι προσκυνητῶν, καὶ συνέβη εἰς τοὺς ὁδοιπόρους νὰ ἀπαντήσωσι τοιαύτας ἐξ 100 ἕως 200 νεκρῶν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπώμεν πόσον τὰ κινητὰ ταῦτα νεκροφορεῖα θὰ συνέτεινον, μολύνοντα τὴν ἀτμοσφαιραν, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐπιδημίας. Τὸ διεθνὲς συμβούλιον συνεβούλευσε τὴν περσικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐμποδίσῃ διὰ παντὸς δυνατοῦ μέσου τὴν ἐπὶ τοῦ κράτους αὐτῆς πολλαπλασιασμὸν τοῦ χολερικοῦ δηλητηρίου. Ἐπέμενε δὲ ὅπως ἀπολαύσῃ τὴν κατάργησιν τῶν ἐθίμων καὶ τῶν συνηθειῶν αὐτῶν ἅτινας διατηροῦσι τὸ νοσῶδες ἐν τῷ τόπῳ ἀπήτησε τὴν σύστασιν ὑγιεινῶν συμβουλιῶν ἐπιφορτισμένων τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων πρὸς προφύλαξιν αὐτῆς τῆς Περσίας, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς ἐνσκήψεως τῆς μάστιγος. Εὐχαὶ παρόμοιαι ἐξεφράσθησαν ἄλλοτε πολλάκις ἐνώπιον τοῦ Σάχου τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ τοῦ *K. Tholozan*. Ἀπὸ τοῦ 1867 ρητὴ διαταγὴ τοῦ μονάρχου ἀπηγόρευε πανταχοῦ τὴν μετα-

φορὰν τῶν πτωμάτων ταυτοχρόνως ἕτεραι ὑγειονομικαὶ μεταρρυθμίσεις προητοιμάσθησαν. Αἱ γνωμοδοτήσεις λοιπὸν τοῦ συμβουλίου ἔπρεπεν ἐν γένει νὰ γίνωσι παραδεκταὶ καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Τεχεράνης· ἀλλὰ, καὶ τοι ἡ τελευταία αὕτη δὲν ἔφερεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν, οὐδὲν ἐπέτυχεν οὔτε τῆ εἶναι εἰσέτι εὐκολὸν νὰ νικήσῃ τὴν τῶν κατοίκων ἀντίστασιν. Δὲν ἐπιτυχάνει τις εἰς μίαν ἡμέραν, πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὴν κατάργησιν παναρχίων ἐθίμων ἀναγομένων εἰς θρησκευτικὰς προλήψεις. Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου φαίνεται ὅτι δὲν ὑπελόγησαν ἀρκούντως τὰς δυσκολίας τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, καὶ ὁ *K. Tholozan* ἐπέμεινε μετὰ πολλῆς φρονήσεως εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνεργήσωσι μετὰ προφυλάξεως καὶ περιορισμοῦ. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὁ *K. Proust*, ἱατρὸς τῶν νοσοκομείων τῶν Παρισίων, ὅστις, τῷ 1869, ἀπεστάλη εἰς Ῥωσσίαν καὶ Περσίαν, πρὸς ἐξέτασιν προληπτικῶν μέτρων κατὰ τῆς χολέρας, ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ ὁ ἴδιος τὰς ἐξαιρέτους διατάξεις τῆς περσικῆς διοικήσεως. «Τὸ πλεῖστον τῶν μέσων ὧν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἤθελε διατάξῃ τὴν ἐφαρμογὴν, λέγει ὁ *K. Proust*, ἐτέθησαν ἤδη εἰς χρῆσιν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Σάχου. Ἀνώτατον ὑγειονομικὸν συμβούλιον συνεστήθη ἐν τῇ χώρῳ ταύτῃ, μέλη δὲ διορίσθησαν οἱ ἱκανώτεροι τῶν ἱατρῶν τῆς Περσίας, ἡσχολήθησαν δὲ οἱ ἱατροὶ ἐπὶ τῶν μᾶλλον σπουδαίων ζητημάτων τῆς δημοσίου ὑγιεινῆς.» Ἄς προσθέσωμεν ὅτι ἡ περσικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε, τῇ προτάσει τοῦ *K. Tholozan*, νὰ διατάξῃ τὴν διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διὰ ξυρῆς ὁδοιπορίας προσκυνητῶν ἂν ἡ ὑπαρξίς τῆς χολέρας βεβαιωθῇ εἰς τὰς ὁμοίους χώρας· Ἐν συντόμῳ, ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις εἶναι λίαν βελτιωμένη καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας καὶ βελτιοῦται περισσότερο καθ' ἑκάστην, τοῦτο δὲ εἶναι ἀγαθὸς οἰωνὸς διὰ τὰ μέλλον. Πῶς ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ τις τὴν χολέραν τοῦ νὰ εἰσ-

έλθῃ εἰς τὴν Εὐρώπην; Τοῦτο εἶναι ἐν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ μᾶλλον δυσχερῶν προβλημάτων τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς διεθνoῦς ὑγιεινῆς. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ πᾶν ὅ,τι ἐπραξάν ὅπως λύσῃσι τὸ δυσχερὲς τοῦτο πρόβλημα καὶ διὰ ποίου μέτρου ἐπέτυχον ἢ ἐλπίζουσι νὰ ἐπιτύχῃσιν.

Ἡ χολέρα ἔρχεται ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, τουτέστι διὰ τῶν ρωσσοπερσικῶν ὁρίων ἢ διὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Δύναται ἐπίσης νὰ ἔλθῃ καὶ διὰ τῆς Μεσογείου, εἴτε ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἴτε ἐκ τῆς Αἰγύπτου, κατὰ συνέπειαν δὲ πρέπει νὰ ἐμποδίσῃσι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς εἰς τὰς δύο ταύτας χώρας διὰ τῶν συνόρων, ἅτινα χωρίζουσι αὐτὰς ἀπὸ τῆς Περσίας ἢ τῆς Ἀραβίας. Ἡ ἀπλὴ αὕτη γεωγραφικὴ σημείωσις δεικνύει τὸ μέγεθος καὶ τὸ πολὺπλοκον τοῦ προφυλακτικοῦ συστήματος ὑπερ δέον νὰ ἐφαρμοσθῇ. Πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη κατέβαλον πρόθυμον ἐνέργειαν πρὸς ὀργανισμὸν μέτρων προφυλακτικῶν καὶ σύστασιν καθάρσεων, πολλοὶ ὅμως τῶν ἰατρῶν δὲν παραδέχονται τὴν διὰ τῶν καθάρσεων προφύλαξιν, καὶ δυστυχῶς τὴν τοιαύτην γνώμην ἐπεβεβαίωσαν τὰ γεγονότα, διότι εἶναι δύσκολον νὰ ἐμποδισθῇ τὸ ἐπὶ τῶν καθάρσεων διενεργούμενον λαθρεμπόριον. Ἐὰν ὅμως ἐτίθεντο ἐπιμελῶς εἰς χρῆσιν τὰ ὑποδειχθέντα μέτρα ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς Κασπίας θαλάσσης, πᾶσα νέα εἰσβολὴ ἐκ τῆς Περσίας εἰς τὴν Ρωσίαν ἤθελε καταστῆ ἀδύνατος· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μυστήριον ἀφορῶν τὸ μέλλον.

Ἄς μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὰ ὅρια τῆς Περσίας καὶ τὰ τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας. Ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τῶν τουρκοπερσικῶν συνόρων, ἀπὸ τοῦ ὕρου Ἀραράτ μέχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου, ἡ ὀθωμανικὴ ὑγειονομικὴ ἀρχὴ διατηρεῖ σαθροὺς ἐπιτηρητικούς, ἃς ἐν ἀνάγκῃ μεταβάλλει εἰς λοιμοκαθαρτήρια. Οἱ σταθμοὶ λοιπὸν οὗτοι, οἱ πολυδάπανοι διὰ τὸ ταμεῖον, καὶ καταθλιπτικοὶ διὰ τοὺς λαοὺς, πρὸ πάντων διὰ τοὺς τῆς Περσίας, ἀπεδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἐντελῶς ἀνίσχυροὶ νὰ προφυλάξῃσι τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος ἀπὸ τῆς

ἐν αὐτῷ ἐπιδρομῆς τῆς χολέρας. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν συνόρων τούτων πολλαὶ νομάδες φυλαὶ, τὸ μὲν θέρος βόσκουσαι τὰ ποίμνια τῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄροπέδιων τῆς Περσίας, τὸν δὲ χειμῶνα καταβαίνουσαι πρὸς τὰς πεδιάδας τῆς Μικρασίας. Ἐντεῦθεν διαρκῆς μεταναστεύσεως κίνησις ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης, κίνησις τὴν ὁποίαν ἀδύνατον νὰ ὑποβάλλῃ τις εἰς καθαρτικούς κανονισμούς.

Σύστημα καθάρσεων ὀφελιμώτερον εἶναι τὸ κωλύσαν τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διάδοσιν τῆς ἐπιδημίας τῷ 1874 ὅτε ἐμάριζε τὸ Χετζάζ, ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἀπέναντι τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπείλει τότε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὑγειονομικὴ αἰγυπτιακὴ ἀρχὴ ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς ἐξ ἀνάγκης ἵνα πᾶσα θαλάσσιος συγκοινωνία ἀπαγορευθῇ μεταξὺ Hedjaz καὶ Αἰγύπτου· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπον τὸν κίνδυνον κατεπείγοντα, ἐτροποποίησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διώρισαν ἵνα πάντες οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἐπανερχόμενοι ἐκ Μέκκας διὰ τῆς Αἰγύπτου ὑπάγωσι πρότερον νὰ τελέσωσι τὴν καθάρσιν εἰς *El-Wedj*, μικρὸν λιμῆνα τῆς ἀραβικῆς παραλίας. Εἰδικὴ ἐπιτροπὴ συνεστήθη εἰς Σουέζ ὅπως ἐπιβλέπῃ ἀπάσας τὰς ἀφίξεις, οἱ δὲ ἰατροὶ τῆς ἐν Hedjaz ὑγειονομικῆς ἀρχῆς διετάχθησαν νὰ μεταδίδωσιν εἰς Αἴγυπτον εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας τῶν προσκυνητῶν.

Ὁμολογητέον ὅτι τὸ σύστημα τῶν καθάρσεων παρουσιάζει περιπλοκάς καὶ δυσκολίας αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὸ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἀτελεσφόρητον καὶ ἀνέφικτον. Ὅχι μόνον εἶναι δύσκολον νὰ εὐρεθῶσιν ὑπάλληλοι ἀρκούντως πρῶσεκτικοί, ἀλλ' ἀποβαίνει ἐνίοτε ἀδύνατον νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν μεταφορὰν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ὁδοιπόρων, οἵτινες εἰσὶν οἱ πράκτορες τῆς ἐπιδημικῆς διαδόσεως.

Γ.

Ἄφοῦ ἦναι ἀδύνατος ἡ καταστροφὴ τῆς χολέρας ἐν τῇ πηγῇ τῆς, λίαν δὲ δύσκολον νὰ ἐμποδίσωμεν αὐτὴν τοῦ νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν, κατέχει τοῦλάχιστον ἡ ἐπιστήμη

ἀντίδοτόν τι κατ' αὐτῆς ; Ὅπως ὁ ἰατρός ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀσθενείας τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ἄγνοιαν, ἐπίσης ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσῃ ἀπέναντι τῶν θυμάτων τῆς χολέρας, τὴν ἀνικανότητα τῆς ἰατρικῆς τέχνης. Τὰ πρὸς θεραπείαν τῆς χολέρας προταθέντα φάρμακα εἰσὶν ἐπίσης ἄπειρα ὡς αἱ γενόμεναι πρὸς ἐξήγησιν αὐτῆς ὑποθέσεις. Οἱ θεωροῦντες τὴν χολέραν ὡς ἀσθενεῖαν ὀφειλομένην εἰς παράσιτα ζῶντια ζητοῦσι φυσικῶ τῷ λόγῳ τὰ μέσα νὰ καταστρέψωσι τὰ παράσιτα ταῦτα. Οἱ ἰατροὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἀσθενεῖαν μiasματικὴν, προκαλοῦσαν εἶδος ἀλλοιωσεως ἀπάσης τῆς μάζης τῶν χυμῶν, πρὸ πάντων δὲ τῶν λευκοματωδῶν οὐσιῶν, εἰσὶ σύμφωνοι ὅτι τὰ ὀξεῖα δύνανται νὰ ὀφελήσωσιν. Ἄλλοι φρονοῦντες ὅτι συμφέρει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν ὑγρότητα τοῦ αἵματος, ὅπερ πηγνυταὶ ἐντὸς τῶν ἀγγείων, καταφεύγουσιν εἰς τὰ ἀλκάλια. Οἱ φυσιολόγοι οἱ ὑποθέτοντες τὴν νόσον εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ νεύρου, ἐπιδοκιμάζουσι τὰ ἀντισπασμοδικὰ φάρμακα. Ἐν γένει τὰ φάρμακα ἐφάνησαν σχεδὸν πάντα ἀνωφελῆ, ἢ δὲ μᾶλλον ριζικὴ θεραπεία εἶναι ἀκόμη ἢ τῶν πρώτων χρόνων τῆς χολέρας, ἢ θεραπεία τῶν συμπτωμάτων. Οἱ χολερικοί ἔχουσι συστολὰς σπασμῶδεις τῶν μυῶν καὶ ταύτας προσπαθοῦμεν νὰ καταπαύσωμεν. Εἰσὶ ψυχροί, διὸ θερμαίνομεν αὐτοὺς δι' ἐντρίψεων καὶ θερμαντικῶν ποτῶν. Ἐχουσι βραδείαν καὶ δύσκολον κυκλοφορίαν, διὸ προσπαθοῦμεν νὰ ἐπαναφέρωμεν τὴν κανονικὴν κατάστασιν διεγείροντες τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Οὕτω, χωρὶς νὰ προσβάλωμεν τὸ κακὸν ριζικῶς, φθάνομεν πολλάκις εἰς εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

Ἐκτὸς τῶν ἀντιχολερικών φαρμάκων, ὑπάρχουσι καὶ προφυλακτικά, ἅτινα φρόνιμον εἶναι νὰ μεταχειριζώμεθα ταῦτα δ' εἰσὶν αἱ ἀντιμiasματικαὶ καὶ ἀντισηπτικαὶ οὐσίαι, ὡς τὸ φοινικὸν ὄξύ, ὁ χλωριούχος ἄσβεστος κτλ. Ἡ δηλητηριώδης φύσις τῶν σκευασίων αὐτῶν ἐμποδίζει τὴν ἐσωτερι-

κὴν αὐτῶν χρῆσιν· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ἔχει φθοροποιὸν ἐνέργειαν ἐφ' ὅλων τῶν ἀτόμων. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν νὰ μεταχειριζώμεθα αὐτὰς πρὸς καθαρισμὸν τῆς ἀτμοσφαιρας.

Ὡς πρὸς τὴν ἀτομικὴν ὑγιεινὴν, μόνη σύστασις εἶναι ζωὴ τακτικὴ καὶ ἐγκρατής, Ὅταν ἡ χολέρα ἐνσκήψῃ, αἱ ἐντόσθιοι ἐνοχλήσεις εἰσὶ συχνόταται, ἐπερχόμεναι οὐχὶ αἰφνιδίως, ἀλλ' ὡς συνέχεια διαρροίας μᾶλλον ἢ ἥττον διαρκούς. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι καταπολεμουμένης τῆς πρώτης ταύτης ἐνδείξεως διὰ τῶν ὀπιούχων καὶ τοῦ ὑπονιτρικοῦ βισμούθου, προλαμβάνεται πολλάκις ὁ κίνδυνος τῆς χολέρας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ κυβέρνησις διοργανίζει, ἐν καιρῷ ἐπιδημίας, ἐπισκέψεις κατ' οἶκον, πρὸς πιστοποίησιν καὶ θεραπείαν, ἐν ἀνάγκῃ τῶν τοιούτου εἶδους προδρόμων.

Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ αἷμα εἰς τὰς ἀσθενείας ταύτας μολύνεται, πρὸ πάντων δὲ ἀλλοιοῦται ἡ φύσις τῆς λευκοματώδους αὐτοῦ οὐσίας· ἀλλ' ὁποίου εἶδους εἶναι ἡ ἀλλοίωσις αὕτη τοῦ λευκώματος ; Ἰδοὺ τί δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν ἐνόσω αὐτῇ ἡ φύσις τοῦ λευκώματος διατελεῖ ἡμῖν ἄγνωστος. Ὅταν ὕμῳ γνωρίσωμεν τὰ συστατικὰ τοῦ λευκώματος καὶ τὰς ἐν τῷ αἵματι διαφορὰς μεταβολὰς, ἡ λύσις τῶν μολυσματικῶν ἀσθενειῶν δὲν θὰ ἦναι μακρὰ, ἢ δὲ χολέρα δὲν θὰ τυγχάνῃ πλέον πένθιμον διὰ τὸν κόσμον μυστήριον.